

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος εικοστός.

Συνδρομὴ ἑτησια: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ
1 Ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους καὶ εἰς ἑτήσιαι. — Γραφεῖον Διευθ. Ἐπι τῆς λεωφ. Πανεπιστημίου 39.

4 Αὐγούστου 1885

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ

Εἶνε ἀναμφήριστον, ὅτι ἐκ τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων λογίων οὐδεὶς εἶνε μᾶλλον γνωστός τοῦ Ἀλεξάνδρου Ρ. Ραγκαβῆ ἀνὰ τὴν Ἑσπερίαν. Τὰ ἔργα του κυκλοφοροῦσιν ἐν μεταφράσεσι πολλαπλαῖς καὶ πολλάκις ἐν τῇ αὐτῇ γλώσσῃ δύναται τις ν' ἀναγνώσῃ δύο καὶ τρεῖς μεταφράσεις τοῦ αὐτοῦ ἔργου. Τὸ εὐρωπαϊκὸν δημόσιον ἀναγινώσκει αὐτὰ εὐχαρίστως, οἱ δὲ ἐκδόται, ἀπὸ τῶν

ἐπιχειρούντων τὰς μᾶλλον πολυτελεῖς ἐκδόσεις μέχρι τοῦ Φιλίππου Ρεκλάμ, τοῦ ἰδιοκτῆτου τῆς Παγκοσμίου βιβλιοθήκης, ἧς οἱ εἰκοσιπεντάλεπτοι τόμοι πλημμυροῦσι τὴν Γερμανίαν, προθυμοποιοῦνται νὰ τ' ἀποκτήσωσιν.

Ὁ ἀγὼν ἰδίως συνάπτεται περὶ τὴν ἔκδοσιν τῶν διηγημάτων του. Καὶ ἐπειδὴ μετεφράσθησαν πλέον ὅλα, ἤρχισαν νὰ ἀναδημοσιεύωνται

μεταβαπτιζόμενα ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ πνευματικῆς αὐτῶν πατρός. Οὕτως ὁ *Συμβολαιογράφος Τάπας* μεταφράσθη γερμανιστὶ καὶ ἐξεδόθη ἄπαξ ὑπὸ τὸ ἀληθές του ὄνομα, ἀλλ' ἀπό τινων μνηνῶν μετατεθεὶς ἀπὸ Ἀργυστολίου εἰς Σύρον καὶ μετονομασθεὶς *Ζερλέντης*, πληροῖ ἄνευ τῆς ἀδείας καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ συγγραφέως τὰς στήλας γερμανικοῦ τινος περιοδικοῦ, οὗτινος ὁ διευθυντής ἐπεθύμει νὰ παράσχη τοῖς ἀναγνώσταις αὐτοῦ «eine litterarische Seltenheit», ὡς ἔλεγεν.

Ἄλλ' εἶνε μόνον ἡ φιλολογικὴ τοῦ ἀνδρὸς ἀξία, ἣτις ἐλκύει τοὺς μεταφραστὰς; Βεβαίως ὄχι. Οἱ ἐκ τῶν Εὐρωπαϊῶν κάτοχοι τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης μεταφράζουσι κατὰ προτίμησιν τὰ ἔργα τοῦ *Ραγκαβῆ*, διότι τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἶνε δημοτικὸν μεταξὺ τῶν ὁμοειδῶν των. Τὴν δὲ δημοτικότητα ταύτην δὲν ἐδημιούργησαν μόνον αἱ πρὸς τὰ γράμματα ὑπηρεσίαι του, ἀλλὰ καὶ ἡ προσωπικότης αὐτοῦ ἐν τε ταῖς κοινωνίαις ὅπου ἔζητε καὶ τῇ διπλωματικῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ λόγιος, ὁ διπλωμάτης καὶ ὁ ἰδιώτης *Ραγκαβῆς* εἶνε τρεῖς ἄνθρωποι ὅλως ἰδιοφυεῖς, ἕκαστος ἰδίας μελέτης ἀξίος, ἀλλ' ἔχοντες ἐν κοινὸν χαρακτηριστικόν, τὸ πνεῦμα! Πνεῦμα σπινθηρίζον, διακεχυμένον ἐφ' ὅλων τῶν προϊόντων τῆς διανοίας του. Ἀναγνώσατε τὰ ἔργα τοῦ συγγραφέως καὶ εἶτα τὰ ἔγγραφα τοῦ διπλωμάτου, κατόπιν δὲ ἐπιζητήσατε τὴν εὐκαιρίαν νὰ συνδαιτηρῆτε μετ' αὐτοῦ καὶ ἀκροασθῆτε τοῦ συνδαιτημόνος: Ἐν ἐκάστη περιπτώσει θ' ἀναγνωρίσητε ἄλλον ἄνθρωπον, ἴδια ἐκάστοτε ἐπιδεικνύοντα χαρίσματα, ἐφ' ὧν ὅμως πάντοτε ἐπιπλέει ἡ αὐτὴ ἀκατάπαυστος τοῦ πνεύματός του λάμψις.

Τίς δύναται νὰ τῷ ἀρνηθῆ φιλοπατρίαν; Καὶ τίς δὲν συνομολογεῖ τὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκκρεμότητος τοῦ μεθοριακοῦ ἡμῶν ζητήματος σοβαρότητα τῆς θέσεώς του, ὡς πρέσβευς παρὰ τῆ αὐλῆς, ἣτις ἀπὸ τοῦ 1870 κρατεῖ τὸ κέντρον τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας; Τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου εἶχεν ἐπιδικάσει ἡμῖν ἐδαφικὴν ἔκτασιν πρὸς βορρᾶν, ἀλλ' οὐδεμία τῶν μεγάλων δυνάμεων ἐδείκνυτο πρόθυμος νὰ προβῆ εἰς μέτρα οὐσιαστικά, ὅπως ἐξαναγκάσῃ τὴν γείτονα ἐπικράτειαν εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφασισθείσης παραχωρήσεως. Ὅλοι ἀναγνωρίζομεν τὸ μέγεθος τῶν περιστάσεων ἐκείνων καὶ οὐδεὶς ἤθελέ ποτε σκεφθῆ ἢ τολμήσει νὰ διαμυθισθῆται πρὸς τὸν *Ραγκαβῆ* τὴν ἀκριβῆ τῶν καιρῶν ἐκτίμησιν. Δὲν εἶνε λοιπὸν ἀκαίρου εὐφυολογίας ὀρεξίς τὸ ἐπόμενον ἀπόσπασμα διπλωματικοῦ ἐγγράφου του τῆς περιόδου ἐκείνης, ἀλλ' ἀκούσιος ἐκρηγίς τοῦ πνεύματός του, οὗ τοὺς σπινθῆρας δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποσβέσῃ τῆς διπλωματίας ὁ πάγος.

Ἴδου λοιπὸν πῶς περιγράφει ἐν ἐγγράφῳ του πρὸς τὸν Κομμουνδοῦρον, δημοσιευθέντι ἐν τῇ ἡμέ-

τέρᾳ περὶ τοῦ μεθοριακοῦ ζητήματος κυκλῆ βίβλῳ, τὴν μετὰ τοῦ κ. Ῥάδοβιτς συνέντευξίν του, τῇ 30 Νοεμβρίου 1880:

«Μεθ' ἑνὸς ἀναχωρεῖ ὁ πρέσβυς κ. Ῥάδοβιτς δι' Ἀθήνας, ὅπου θέλει φθάσει συγχρόνως μετὰ ταύτης τῆς ἐπιστολῆς. Σήμερον ἦτο παρ' ἐμοί, ἀφοῦ διέμεινεν ἐπὶ δύο ἡμέρας παρὰ τῷ πρίγκιπι Βίσμαρχ, καὶ συνδιελέχθημεν διὰ μακρῶν».

«Μοὶ εἶπε κατ' ἀρχὰς ἀμέσως: «ὅτι ὑπέροπε ἄλλοτε ἡ Ἑλλὰς τῶρα πρέπει νὰ δείξῃ φρόνησιν, νὰ μὴ προβῆ εἰς οὐδὲν βίαιον κίνημα, καὶ ἀφοῦ τῇ ἐξήσφαλισθησαν δικαίωματα ἀναφαιρέτα ἐν Βερολίνω, ἠδὲ τὴν ἀπόκτησιν αὐτῶν νὰ μὴ σπεύσῃ διπτομένη εἰς ἀφείκτους καὶ μεγάλους κινδύνους, δι' ὧν δύναται ν' ἀπολέσῃ τὴν εὐνοίαν τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ νὰ ἔχη ὑπομονήν.»

«Εἰς ταῦτα τῷ ἀπήντησα μειδιῶν, ὅτι ἂν ἀπέρχεται εἰς Ἀθήνας νὰ συμβουλευθῆ τοὺς Ἕλληνας νὰ ὑπόμισθωσιν... ὑπομονήν, φοβοῦμαι ὅτι μόνον τὰ πρῶτα ἡμῖς τῆς συμβουλῆς του θ' ἀκολουθήσωσιν»

Ἡ ἀδίκιστος εὐφυολογία καὶ ἡ ἐτοιμότης τοῦ πνεύματος εἶνε παρὰ τῷ *Ραγκαβῆ* τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικόν. Εἰς τοῦτο δὲ ὀφείλει καὶ τὸ μέγιστον μέρος τῆς ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ δημοτικότητός του. Ὅτε ἦτο πρέσβυς ἐν Παρισίοις, ὁ *Φιγαρώ* μετέδιδε τακτικῶς τοῖς ἀναγνώσταις του ἀνεκδοτὶδια τοῦ ἀντιπροσώπου μας. Τὴν δημοτικότητα λοιπὸν, ἣν εἶχε προσπορίσει αὐτῷ τὸ πρὸς τὸν ὑπουργὸν Λαβαλιὲ ὑπόμνημά του, δι' οὗ εἶχε συνοθεύσει τὴν ἐκ τοῦ παρισίου συνεδρίου ἀποχώρησίν του, ἐπήρξθησαν ἡ φιλολογικὴ αὐτοῦ μετὰ τοῦ γαλλικοῦ δημοσίου γνωριμία, τὰ λογοπαίγνια του καὶ αἱ εὐφυολογίαι του. Οἱ διψῶντες νεωτερισμὸν παρισιοὶ ἐβάπτισαν διὰ τοῦ ὀνόματος του ἀμέσως ἐν χρῶμα, καὶ πλεῖστα ὅσα ἀντικείμενα τοῦ γυναικείου καὶ ἀνδρικοῦ καλλωπισμοῦ. Ὁ *Ραγκαβῆς* ἦτο τότε τοῦ συρμοῦ. Ἐν ταῖς ἐπιφυλλίαις τῶν ἐφημερίδων καὶ ταῖς στήλαις τῶν περιοδικῶν ἐδημοσιεύοντο μεταφράσεις τῶν ἔργων του, τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ ἐπέτα ἀλλεπαλλήλως ἀπὸ τοῦ καλάμου τῶν λογίων εἰς τὰς ἀγγελίας τῶν ἐμπόρων. Βεβαίως ταῦτα μόνον δὲν ἤρκει νὰ συγκαταλέξωσιν αὐτὸν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν μελῶν τοῦ γαλλικοῦ Πανακκαδημίου (Institut). Ἐκεῖ ὅμως τῷ προητοίμασαν θέσιν ὁ γαλλιστὶ δημοσιευθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τόμος ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν καὶ αἱ διάφοροι ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ξένων ὑπομνημάτων (collection des memoires étrangers) καταχωρισθεῖσαι ἀρχαιολογικαὶ διατριβαὶ του. Ταῦτα δὲ τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ ἄλλαι ἐπιστημονικαὶ ἀνακοινώσεις του ἤνοιξαν αὐτῷ διαδοχικῶς τὰς πύλας τῆς τε βασιλικῆς ἀκαδημίας τοῦ Μονάχου καὶ τῆς βερολιναικῆς ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, ὡς καὶ πενήκοντα περίπου ἄλλων ἀκαδημιῶν, ἰνστιτουτῶν καὶ ἐταιριῶν ἀρχαιολογικῶν, ἐπιστημονικῶν ἢ φιλολογικῶν. Ἄλλ' ἰδίως ὡς ἀρχαιολόγος ὁ *Ραγ-*

καθῆς ἐγένετο γνωστὸς καὶ ἐξετιμῆθη πλείοτερον ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἢ ἐν Ἑλλάδι, ὅπου ἴσως ἐλητημνήθη ἤδη καὶ ὅτι ὑπῆρξεν εἰς τῶν ἰδρυτῶν — ἢ μᾶλλον ὁ πρῶτος συλλαβῶν τὴν ἰδέαν τῆς συστάσεως — τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε παρ' ἡμῖν πιθανῶς καὶ ἡ ποικιλία τῶν κλάδων ἐφ' ὧν ἐκάστοτε ἠσχολήθη. Ὁ φυλλομετρήσας ποτὲ τόμους τινὰς τῆς *Παρδώρας*, ἧς ὁ *Ραγκαβῆς* ὑπῆρξε συνεργάτης, θὰ εἶδε παρὰ ποίημά τι ἢ διήγημα αὐτοῦ μίαν ἀρχαιολογικὴν διατριβὴν τοῦ ἢ πραγματείαν περὶ πνευματισμοῦ καὶ κινουμένων τραπεζῶν. Ἀπλῆ ἄλλως τε ἀναγραφῇ τῶν ἔργων του καὶ τῶν δημοσίων θέσεων, ἃς καθέτιξε κατὰ καιροῦς, ἀρκοῦσι νὰ δώσωσιν εἰκόνα τοῦ πολυσχιδοῦς πνεύματός του. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν τ' ἀξιώματα ἄτινα περιεβλήθη συμβάλλουσιν εἰς τὸ νὰ σκιαγραφῶσιν τὸν ἄνδρα, θέλει γείνει μνεῖα αὐτῶν ἐν ταῖς βιογραφικαῖς ταῦταις σημειώσεσι, ἀλλ' εἶνε εὐνόητον, ὅτι ἡ ἀπαριθμησις τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ θέλει παραλειφθῆ, ἵνα μὴ αἱ γραμμαὶ αὐταὶ ἀπὸ σκιαγραφίας μεταβληθῶσιν εἰς ψυχρὸν βιβλιογραφικὸν κατάλογον.

Ὅτε κατὰ τὸ 1831, ἐπὶ Κυβερνήτου ἔτι, κατέβη ὁ *Ραγκαβῆς* εἰς Ἑλλάδα ἐκ Μονάχου, ὅπου ἀποφοιτήσας τῆς ἐκεῖ στρατιωτικῆς σχολῆς ὑπῆρξε ἐπὶ τινα χρόνον ὡς ἀνθυπολοχαγὸς ἐν τῷ βαυαρικῷ στρατῷ, κατετάχθη μὲ τὸν αὐτὸν βαθμὸν εἰς τὸ πυροβολικὸν καὶ ἐτοποθετήθη εἰς τὸ ἐν Ναυπλίῳ ὄπλοστάσιον. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγου μῆνας ἠναγκάσθη διὰ λόγους φιλοτιμίας νὰ ζητήσῃ τὴν ἀποχώρησίν του ἐκ τοῦ στρατοῦ. Διότι τότε οἱ ἐκζέων στρατῶν εἰς τὸν ἀρτισύστατον ἐλληρικὸν τακτικὸν κατατασσόμενοι ἐλάμβανον δύο βαθμοὺς ἀνωτέρους ἐκείνου, ὃν κατεῖχον ἐν τῷ ὑπηρέτῳ στρατῷ. Ἐν τούτοις τῷ *Ραγκαβῆ* οὐδὲ εἰς βαθμὸς ἀπενεμήθη ἀνώτερος ἐκείνου, ὃν ἔφερον ἐν τῷ βαυαρικῷ στρατῷ, ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις εἶχεν ἀποφασίσει πλέον τὴν κατάργησιν τοῦ μέτρου τούτου. Καὶ ὑπετάγη μὲν ἀγογγύστως εἰς τὴν ἀπόφασιν ποιῶν νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν πατρίδα του καὶ ἀδιαφορῶν περὶ τῶν βαθμῶν, ἀλλ' ὅτε ὀλίγου μῆνας ἀργότερον ῥῶσος ἀξιωματικὸς κατετάχθη μὲ δύο βαθμοὺς ἀνωτέρους ἐκείνου, ὃν ἔφερον ἐν τῷ ῥωσικῷ στρατῷ, τότε ὁ *Ραγκαβῆς* διαβλέπων ἐν τῇ ἐξαιρέσει ταύτῃ παραγκώνισιν τῶν ἐλλήνων καὶ ἐπιβλαβῆ ἀποθέωσιν τῶν ξένων ἐπέδωκε τὴν παραίτησίν του καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰς προσφιλεῖς αὐτῷ φιλολογικὰς μελέτας.

Πρὸς τοιαύτας δὲ σπουδὰς δὲν ἦτο πάντῃ ξένος. Διότι παρεκτός ὅτι εἶχε διακούσει μαθήματα καὶ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου, εἶχεν ἤδη δημοσιεύσει καὶ τὰ πρωτόλεια τοῦ φιλολογικοῦ του σταδίου, ἐν ποίημά του *Ἀἴμος* καὶ *Ἐλένη* καὶ μεταφράσεις τινὰς τῶν πρὸς τὴν

Ἑλλάδα ποιήσεων τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου Α'. Ἀλλὰ τὴν εἰς τὸ σπουδαστήριον αὐτοῦ ἀποχώρησιν διέκοψε τὸ ὀλέθριον τοῦ Κυβερνήτου τέλος. Ἀμέσως λοιπὸν μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Αὐγουστίνου ἐπὶ τὴν προεδρείαν ἀνεχώρησεν ἐκ Ναυπλίου εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐν ἔσπευσεν εἰς συνάντησιν τῶν ὑπὸ τὸν Κωλέττην συνταγματικῶν, οἵτινες ἐζήτησαν τὴν ἔλευσιν ἡγεμόνος.

Ἐν Περαιχώρα, ὅπου ἠδρευεν ἡ ἀντικυβερνησις τοῦ Κωλέττη καὶ τὸ στρατηγεῖον τῆς ἐναντίου τοῦ Αὐγουστίνου ἀντιπολιτεύσεως, συνήντησεν ὁ *Ραγκαβῆς* τὸν ἄλλοτε οἰκοδιδάσκαλόν του Χρηστίδην, εἰδὸς τι πανθυπουργοῦ τότε ὑπὸ τὸν Κωλέττην ὄντα, ὅστις προσέλαβεν αὐτὸν ἐν τῷ γραφείῳ του. Ἐκεῖ συναδέλφους ἔχων τοὺς Ρωσσέτον καὶ Οἰκονόμου, ἀνέπτυξεν ὅλην αὐτοῦ τὴν ἀκαταπόνητον φιλεργίαν, ἧτις μέχρι σήμερον οὐδαμῶς τὸν ἐγκατέλιπεν. Εἶνε ἀληθές, ὅτι τὸ παράδειγμα τοῦ προϊσταμένου του ἐνεψύχωνεν αὐτόν. Διότι ὁ Χρηστίδης τότε ἔχων παρὰ στρωμνὴν σκληρὰν καὶ εὐτελεῆ μικρὸν καὶ ἀφιλόκαλον γραφεῖον, εἰργάζετο ἡμέρας καὶ νυκτός, διακόπτων μόνον ἐπὶ τινὰς στιγμὰς τὴν ἀκατάπαυστον ἐκείνην ἐργασίαν, ὅσαςκις ὁ ὕπνος καὶ ἡ κόπωσις κατέρριπτε τὸ σῶμα ἐπὶ τῆς βαναύσου ἐκείνης κλίνης, ἧτις ταυτοχρόνως ἐχρησίμευεν αὐτῷ καὶ ὡς ἔδρα γραφείου καὶ ἐφ' ἧς ὀκλάδην μετ' ὀλίγας στιγμὰς ἐπανελάμβανε τὴν διακοπῆσαν ἐργασίαν του.

Ἡ ἀφήγησις τῶν στερήσεων εἰς ἃς ὑπεβλήθησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ πανθυπουργὸς μετὰ τῶν ὑπαλλήλων του εἶνε τι ἀληθῶς κινουὺν τὸν θαυμασμὸν πρὸς τοὺς ἄνδρας τῆς πρώτης ἀποκαταστάσεως τῆς πατρίδος ἡμῶν. Διότι ὅσον μέγα καὶ ἂν θεωρῆ τις τὸ ἔργον τῆς ἀπελευθερώσεως, οὐδαμῶς δύναται νὰ ὑποτιμήσῃ τὰς ὑπηρεσίας τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες εἶχον ἀναλάβει νὰ πλάσωσι κράτος ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, καὶ νὰ μὴ ἀποθαρσύνῃ τὸ σθένος τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν προσπαθούτων ἐν μέσῳ τηλικούτων ἀτομικῶν στερήσεων νὰ φέρωσι τάξιν ἐν χώρα ὅπου ἐβασίλευεν ἀναρχία καὶ ἀταξία. Μεθ' ὁποσῆς συγκινοῦσης ἀληθῶς χάριτος διηγεῖται ἐνίστοτε ὁ *Ραγκαβῆς*, ὅτι ἡ πολυτελεστέρα αὐτῶν τροφή ἦσαν τὰ χόρτα, αἱ ἐλαῖαι καὶ ὁ ξηρὸς ἄρτος. Εἰς τὸ θυλάκιον δὲν εἶχεν αὐτὸς τότε ὄβολόν. Διότι ὁ πατήρ του εἶχεν ἀποστείλει αὐτῷ χρήματα, καὶ ἡ μὲν πρώτη ἀποστολὴ τῷ ἐκλάπη καθ' ὁδὸν πρὶν φθάσῃ εἰς χεῖράς του, ἡ δὲ δευτέρα εὐτυχῆσασα νὰ φθάσῃ μέχρις αὐτοῦ εἶχε τὸ ἀτύχημα νὰ συνίσταται ἐκ νομισμάτων, ἅτινα οὐδεὶς ἐδέχετο πρὸς πληρωμὴν. Ἀλλὰ παρηγορεῖτο βλέπων, ὅτι καὶ πάντες οἱ ἄλλοι ἠδύναντο ἐπίσης νὰ χρησιμεύσωσι τῷ Λουκιανῷ ὡς πρότυπα τοῦ περιφθόμου μεταξῦ

Χάρωνος καὶ Μενίππου διαλόγου του. Εἰς μόνος ἦτο ὁ εὐτυχῆς θνητὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ ποιητῆς Ἀλέξανδρος Σούτζος, ὅστις κάτοχος ὢν ἰσπανικῆς *γτούμπιας* ἐπεδείκνυεν αὐτὴν καὶ ἐλάμβανεν ἐπὶ πιστώσει τροφίμα χωρὶς οὐδέποτε νὰ τὴν ἀλλάξῃ, διὰ τὸ μὴ εἶναι τότε εἰς Περὰχωραν πλοῦσιον, ὅστις ἠδύνατο ν' ἀλλάξῃ ἐν πεντάλιρον!

Μετ' ὀλίγον οἱ συνταγματικοὶ εἰσῆρχοντο θριαμβευτικῶς εἰς Ναύπλιον, ὁ δὲ δυστυχῆς Ἀγουστίνος σὺν τῇ ἡττᾷ ὑφίστατο ἐν τῷ πλοίῳ δι' οὗ ἐφυγαδεῦθη καὶ τοὺς καυστικούς τοῦ Σούτζου στίχους:

*Ἔγια μόλα, ἔγια λέσα!
ἔνας κόντες εἶνε μέσα!*

Ὁ Ραγκαβῆς μετὰ τὴν νίκην ταύτην ἀπέκρουσε τὸν προσερχθέντα αὐτῷ βαθμὸν ταγματάρχου μὴ ἐπιθυμῶν νὰ δικαιώσῃ ἑαυτὸν ἀδικῶν τοὺς ἄλλους. Βλέπων δὲ ὅτι ἡ πανελλήνιος ἐπικληθεῖσα κυβέρνησις ἐκείνη ἐπολιορκεῖτο αὐτόχρονα ὑπὸ ἀπαιτητῶν, ἀπεσύρθη καὶ πάλιν εἰς τὸ σπουδαστήριόν του, ὁπόθεν τὸν ἐξήγαγεν ὁ θεὸς τοῦ Ρίζος, ὅστις κληθεῖς ἐπὶ τὴν διευθύνειν τῆς ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς παιδείας γραμματείας, διώρισεν αὐτὸν πάρεδρον τοῦ ὑπουργείου τούτου, τμηματάρχην, ὡς λέγομεν σήμερον, διευθύνοντα τὰ τῆς Παιδείας. Τὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν διηύθυνε τότε ὁ Σκαρλάτος Βυζάντιος. Ὑπὸ τὴν συνεργασίαν δὲ καὶ τὰς ὁδηγίας τοῦ ἀκαταπονήτου ἐκείνου σοφοῦ ἀνδρὸς μορφωθεὶς ὁ Ραγκαβῆς εἰς ὑπάλληλον, ἀπέβη τότε ὁ ἰδρυτῆς τῶν πρώτων τεσσαράκοντα ἑλληνικῶν σχολειῶν μέχρις οὗ ἀργότερον ἐπὶ Ὅθωνος αὐτὸς ἦν ὁ τμηματάρχης ὁ προτείνων τὴν σύστασιν τοῦ πανεπιστημίου, ὅπερ μεθ' ὅλην τὴν ἀντίπραξιν τοῦ Ἀρμανσβεργ καὶ τὴν ἀπαισιοδοξίαν τοῦ Μανούση συνέστη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του περιλαμβάνον ἑνδεκα καθηγητάς, ἐν οἷς καὶ τὸν Ἀλέξανδρον Σούτζον. Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ τοῦ τμηματάρχου τῆς ἀνωτέρας καὶ μέσης ἐκπαιδύσεως, καθόσον τὸ τμήμα τῆς κατωτέρας εἶχεν ἤδη διαιρεθῆ καὶ διηυθύνετο ὑπὸ τοῦ Κοκκίνου, παρέμεινεν ὁ Ραγκαβῆς μέχρι τοῦ 1840, ὅτε λόγοι ὅλως ἰδιωτικοὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν ν' ἀποχωρήσῃ.

Διωρίσθη λοιπὸν ἀργότερον διευθυντῆς τοῦ βασιλικῆς τυπογραφείου καὶ εἶτα τμηματάρχης ἐπὶ τῶν δημοσίων ἔργων ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν ἐσωτερικῶν, ἐν ᾗ θέσει διετηρήθη μέχρι τοῦ Συντάγματος, ὅτε ἀπελύθη ὡς ἑτερόχθων. Ἡ ἔδρα τοῦ γερμανοῦ καθηγητοῦ τῆς ἀρχαιολογίας Ρόσς εἶχεν ἀπομείνει τότε κενή, καὶ εἶχε μὲν ἀναλάβει νὰ διδάσκῃ ἀρχαιολογίαν ὁ Μανούσης, ἀλλὰ κατόπιν περιωρίσθη εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἱστορίας, καὶ ἀνέλαβε τὴν ἔδραν ἐκείνην ὁ Ραγ-

καβῆς. Ἀποσταλεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου μετὰ τινα ἔτη ὡς ἀντιπρόσωπος εἰς τὴν βουλὴν, ἐκλήθη ἐπὶ τὴν διευθύνειν τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν καθ' ὃν καιρὸν διήρκει ἔτι ἐν Πειραιεῖ ἡ κατοχὴ. Ὑπὲρ τριετίαν διατελέσας ὑπουργὸς οὐδεμίαν ἡμέραν παρέλειψε τὴν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ διδασκαλίαν τοῦ μαθήματός του. Καὶ εἶνε γνωστὸν, ὅτι καθ' ἣν ἡμέραν κατηγορεῖτο ἐν τῇ γερουσίᾳ, ὡς ὑβρίσας διὰ τοῦ πρὸς τὸ ἐν Παρισίαις συνέδριον ὑπομνήματός του τὸν ἀγῶνα, μετέβη εἰς τὸ πανεπιστήμιον, ἐδίδαξεν ὡς συνήθως τὸ μάθημά του καὶ ἐκείθεν κατ' εὐθείαν εἰς τὴν συνεδρίαν τῆς γερουσίας, ὅπως ἀπολογηθῆ.

Αἱ κακὴ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γλωσσαι — καὶ εἰς ποίαν ἐποχὴν ἔλλειψαν! — διέδιδον, ὅτι ἦτον εὐνοούμενος τῆς Ἀμαλίας καὶ εἰς τοῦτο ἀπέδιδον τὴν ἐπὶ τὸσον καιρὸν καὶ ὑπὸ διαφόρους πρωθυπουργοὺς διατήρησιν του ἐν τῇ διευθύνει τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν. Τοῦτο σήμερον βεβαίως δὲν δύναται νὰ ἐξκηριβωθῆ. Ἄλλ' ὅτι ἡ βασίλισσα, ἡ ἐκβιάσασα τότε τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Καλέργη ἀπὸ τῆς διευθύνσεως τοῦ ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν, μόνον καὶ μόνον διότι ἠθέλησεν οὗτος νὰ ἐπιβάλλῃ τῷ αὐλαρχεῖῳ τὴν εἰς τὸν χορὸν πρόσκλησιν κυρίας τινός, καὶ ἀναγκάσασα τὸν βασιλέα νὰ δεχθῆ τὴν ἕνεκα τούτου παραίτησιν τοῦ Μαυροκορδάτου, ἦτο σπουδαῖος παράγων τῆς ἐν μέσῳ τοσούτων μεταβολῶν διατηρήσεως ὑπουργοῦ τινος ἐν τῇ θέσει του, εἶνε ἀναμφισβήτητον! Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι παρὰ τῇ αὐλῇ τοῦ Ὁθωνος τὸ δόγμα «χάρις ἀντὶ χάριτος» ἦτον ἐν πλήρει ἰσχύϊ. Διότι ἂν ἀφ' ἐνός ἡ Ἀμαλία ἴσχυε νὰ διατηρήσῃ ὁ Ραγκαβῆς τὸ χαρτοφυλάκιόν του ἐν τῷ νέῳ ὑπουργείῳ, ἐνῶ πάντες οἱ μέχρι χθὲς συνάδελφοί του, τὰ μέλη τοῦ προκατόχου ὑπουργείου, εἶχον ἀποχωρήσει τῆς ἀρχῆς, ἤξευρεν ἀφ' ἑτέρου καὶ ὁ Ραγκαβῆς νὰ προσφέρῃ τῇ προστάτιδι τοῦ ἄλλας ὑπηρεσίας, οἷα φέρ' εἶπειν ἡ τῆς συμφιλιώσεως τῆς αὐλῆς μετὰ τοῦ Οὐαίς, ὅστις αὐθιγῶς δὲν εἶχεν ἐπιτρέψει νὰ λυθῆ ὁ ἀποκλεισμός τοῦ λιμένους Πειραιῶς, χάριν τούλαχιστον ὀλίγων ἀθῶων βόδων, ἅτινα ἡ φιλόκαλος βασίλισσα μετεπέμπετο ἐξ Ἀλεξανδρείας διὰ τὸν κῆπὸν τῆς.

Εἶνε δὲ ἄγνωστον ἂν εἰς ἀνταμοιβὴν τοιούτων τινῶν ὑπηρεσιῶν ἢ ἵνα δεῖξῃ αὐτῷ τελευταίαν τινὰ εὐνοίαν ἐπέδρασεν ἡ Ἀμαλία ὅπως διορισθῆ διὰδοχός του, ἄλλος μικρόσωμος, ὁ Ποτλῆς, ὡς εἶχε παρακλέσει ὁ Ραγκαβῆς, μὴ ὀρίσας μὲν πρόσωπον, ἀλλ' ἐπιμείνας εἰς τὸ ἀνάστημα. Διότι ἡ παράδοσις μετέδωκεν ἡμῖν, ὅτι ὅτε ἡ βασίλισσα ὁμιλοῦσα ποτε μετ' αὐτοῦ ἐπέμεινεν ὅπως ὁ Ραγκαβῆς κατασκευάστῃ στολήν, οὗτος ἀφελῶς ἀπεκρίνατο:

— Είμαι πρόθυμος νὰ ὑπακούσω, μεγαλειοτάτη, ἂν μοὶ ὑπόσχεσθε, ὅτι ὁ διάδοχός μου θὰ ἔχῃ τὸ ἀνάστημά μου, ὥστε νὰ δυνηθῶ νὰ τῷ τὴν πωλήσω.

Καὶ ὅμως ἡ κατασκευασθεῖσα τότε στολὴ δὲν ἐπωλήθη τῷ Ποτλῆ. Ἄλλ' ἐχρησιμοποίηθη μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς νέας βασιλείας τὸ πρῶτον μὲν ἐν ταῖς αἰθούσαις τοῦ Λευκοῦ οἴκου ἐν Βασιγκτῶνι, εἶτα δέ, ἀπὸ τοῦ νέου κόσμου ἀσφαλῶς μετενεχθεῖσα, εἰς πολλὰς αὐλὰς τοῦ παλαιοῦ.

Μετὰ τὴν ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν ἀποχώρησίν του ἐπῆλθον οἱ ταραχώδεις καιροὶ τοῦ τέλους τῆς πρώτης βασιλείας καὶ ὁ καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας διατηρῶν τὴν θέσιν του ἐδημοσιογράφεϊ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐν τῷ γαλλιστὶ ἐκιδιδόμενῳ *Spectateur d' Orient*, βραδύτερον δὲ κατὰ τὴν μεταπολίτευσιν ἐν τῇ *Εὐρομῆα*. Μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ὁθωνος ἀπεκλείσθη τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως χάριν τοῦ δικηγόρου Παντολέοντος. Διότι ἔθεωρεῖτο ὀθωνιστὴς, καίτοι πρῶτος αὐτὸς ὑπεστήριξε τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ δουκὸς Ὡμὰλ ἐπὶ τὸν ἐλληνικὸν θρόνον. Ἐν τούτοις ὅλα ἐκείναι αἱ τότε προταθεῖσαι ὑποψηφιότητες ἀπὸ τῆς τοῦ Ἀλφρέδου μέχρι τῆς τοῦ Λαμαρτίνου ἐναυάγησαν, ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἀφίκετο εἰς Ἑλλάδα καὶ κατέλαβε τὸν κενὸν θρόνον, ὁ δὲ Ραγκαβῆς ἐξηκολοῦθει διδάσκων ἐν τῷ πανεπιστημίῳ, ὅτε τῷ 1867 ἄρτι ἐκλεχθεὶς πρῶταν εἰς ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ὡς πρέσβυς εἰς Ἀμερικὴν.

Ἀνεκδοτόν τι τῆς ἐποχῆς ταύτης δὲν εἶνε ἀνάξιον νὰ μνημονεῖθῃ ἐνταῦθα, διότι ἀποδεικνύει ἰδιαιτέραν τιὰ παρὰ τῷ Ραγκαβῆ λεπτότητά τροπῶν, ἢ μᾶλλον ἀδυναμίαν αὐτοῦ, νομίζοντος ὅτι πληγῶναι τὴν φιλοτιμίαν τοῦ μεθ' οὗ σχετίζεται τὸ πρῶτον, ἂν φωραθῇ μὴ γνωρίζων, ἂν ὄχι τοὺς γονεῖς, τοῦλάχιστον ἓνα τῶν συγγενῶν, ἢ ἐπὶ τέλους ἓνα τῶν φίλων ἢ συμπατριωτῶν τούτου. Ὁ γράφων τὰς γραμμὰς ταύτας ἴδρωσεν ἕως οὗ πείσῃ αὐτὸν κατὰ τὴν πρώτην γνωριμίαν των, ὅτι δὲν ἐγνώριζε τὸν πατέρα του. Καὶ ἀφοῦ ὁ Ραγκαβῆς ἀπηλπίσθη, ἀνεξήτησεν ἓνα συγγενὴ μετὰξὺ ὄλων τῶν ὁμωνύμων τῷ γράφοντι. Ἐπὶ τῇ διαβεβαίωσει δὲ τούτου, ὅτι πρὸς οὐδένα τῶν ἀπκριθηθέντων συνδέεται διὰ συγγενείας, βλέπων, ὅτι διὰ πρώτην ἴσως φορὰν δὲν ἐγνώριζε τινὰ τῶν οἰκείων ἑλληνας πρὸς αὐτὸν παρουσιαζομένου, δὲν ἠθέλησε νὰ πεισθῇ καὶ ἐπέμεινε ψιθυρίζων ἐν ἀπογοητεύσει :

— Πιθανόν. . . . . Περιέργον ὅμως !

Ἡ ἀδυναμία του λοιπὸν αὕτη, βάσιν ἔχουσα φαναριωτικὴν λεπτότητα, ἐξεδηλώθη κατὰ τὸν ἐξῆς χαριέστατον τρόπον, ὅταν ὁ Ραγκαβῆς μεταβαίνων εἰς Ἀμερικὴν διήλθε τῆς Τεργέστης, ὅπου μετὰξὺ τῶσων ἄλλων ἐλλήνων ἐπεσεκέφθη-

σαν αὐτὸν καὶ οἱ ἐκεῖ παρεπιδημοῦντες καλύμνιοι. Κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην μετὰ τὰς συνήθεις φιλοφρονήσεις εἰς τούτων ἔλαβε τὸν λόγον :

— Βεβαίως θὰ ἐγνωρίσατε εἰς Ἀθήνας καὶ τὸν συμπατριώτην μας. . . . .

— Τὸν κύριον Καλύμνιον! διέκοψεν ὁ Ραγκαβῆς, καὶ πῶς ὄχι;

Οἱ δυστυχεῖς καλύμνιοι ἔμειναν ἄναυδοι. Διότι αὐτοὶ ἓνα μόνον συμπατριώτην ἐπίσημον εἶχον ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ δὲν ἐκκλείτο *Καλύμνιος* !

— Ὅχι δά ! ὑπέλαβεν εἰς ἄλλος δειλῶς. Ἄλλὰ τὸν κ. Καλησπέρην.

— Μάλιστα, μάλιστα, τὸν κ. Καλησπέρην ἐννοῶ κ' ἐγώ, ἀπεκρίνατο ὁ Ραγκαβῆς ἐσπευσμένως, διότι καὶ αὐτὸς πλέον εἶχεν ὄρεξιν νὰ γελάσῃ μὲ τὸ πάθημά του.

Ἀπὸ τῆς Ἀμερικῆς μετατεθεὶς εἰς Παρίσιους ἀπεστάλη μετὰ τὸ πέρας τοῦ τελευταίου ἐν τῇ γαλλικῇ πρωτεύουσῃ συνεδρίου εἰς Κωνσταντινούπολιν χάριν τοῦ ζητήματος τῆς ἰθαγενείας. Ἀνακληθεὶς ἐκείθεν μετὰ τινα καιρὸν διετέλεσε καὶ πάλιν πρέσβυς παρὰ τῇ αὐτῇ τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος τῶν γάλλων μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Δεληγέωργη καταργήσεως τῶν πρεσβειῶν. Κατὰ δὲ τὴν ἀναστάσιν αὐτῶν τῷ ἔλαχεν ἡ ἀντιπροσωπεία τῆς Ἑλλάδος παρὰ τῇ αὐτῇ τοῦ ἐν Βερσαλλίαις λαθόντος ὡς ἄθλον τῆς νίκης τὸ στέμμα τοῦ γερμανοῦ αὐτοκράτορος. Παρὰ τῷ δαφνοστεφεῖ ἡγεμόνι ἦτο βεβαίως *persona grata*, ἀφοῦ δύο τῶν υἱῶν του εἶχον συμπολεμήσει κατὰ τῶν γάλλων ὡς πρῶσοι ἀξιωματικοί. Ἄλλὰ δὲν ἤργησε νὰ γείνη δημοτικὸς καὶ παρὰ τῷ λαῷ. Σήμερον δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος ἐν Βερολίνῳ μὴ γνωρίζων τὸν πρέσβυν τῆς Ἑλλάδος ἐξ ὄψεως, διότι ἐκ φήμης τὸν γνωρίζουν ὅλοι οἱ γερμανοί.

Καὶ πάλιν δὲ τῆς δημοτικότητός του ταύτης ὁ μεγαλείτερος παράγων δὲν εἶνε μόνον ἡ φιλολογικὴ του ἀξία — διότι αὕτη μόνον τὴν ἐκτίμησιν τῶν λογίων καὶ ἀνεπτυγμένων τῷ ἀπεκόμισεν — ἀλλὰ κυρίως ἡ σπινθηρίζουσα εὐφυΐα του. Ὁ γνήσιος βερολιναῖος ἀποθεώνει δύο τιὰ: *εὐφυολογίαν* καὶ *ἐτοιμολογίαν* (*Witz und Schlagfertigkeit*). Ἄν ὁ διάδοχος τοῦ γερμανικοῦ θρόνου εἶνε τόσο δημοτικὸς ἐν Βερολίνῳ, δὲν ὀφείλει τοῦτο μόνον εἰς τὰς πολεμικὰς δάφνας του, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κατοχὴν τῶν δύο τούτων χαρισμάτων. Αἱ εὐφυολογίαι τοῦ διαδόχου παραδίδονται ἀπὸ στόματος εἰς στόμα καὶ τὸ προτέρημα, φαίνεται, ὅτι ἐγκρατεῖ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ. Αὐτὸς ὁ γέρον αὐτοκράτωρ ὄχι μόνον εὐχαρίστως ἀκούει εὐφυολογίας, ἀλλὰ καὶ ἀρέσκειται νὰ ἐπιδεικνύῃ τὰς ἰδίας δυνάμεις ἐν ἀγωνί τοιούτων. Ἐν τοιαύτῃ λοιπὸν κοινωνίᾳ δὲν ἦτο δύσκολον εἰς τὸν Ραγκαβῆν νὰ καταστῇ ἀγαπητὸς παρὰ πάσας ταῖς τάξεις. Ἄλλως τε οἱ λάλοι διερμη-

νεῖς τῆς κοινῆς γνώμης, αἱ ἐφημερίδες, οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην χαριτολογίαν τοῦ πρέσβειός μας ἀφῆκαν μεταξὺ τῶν τεσσάρων τοίχων τῆς αἰθούσης ἐν ἣ ἐλέχθη. Πρὸ ὀλίγων μόλις ἐτῶν τὸ ἀκόλουθον ἀνέκδοτον μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ αὐτοῦ ἔκαμε τὸν γῦρον τῶν στηλῶν ὄλων τῶν γερμανικῶν ἐφημερίδων.

Κατὰ τινὰ χορὸν ἐν τῇ αὐλῇ, ἐνῶ ὁ αὐτοκράτωρ ἐπρόκειτο ν' ἀρχίσῃ τὸν συνήθη κύκλον τῶν διπλωματῶν ἀπὸ τοῦ πρυτάνεως τοῦ διπλωματικοῦ σώματος, διασχίζει αὐτὸ καὶ προσελθὼν τῷ Ραγκαβῇ περιβάλλει, κολοσσὸς αὐτός, ὡς ἐν ἐναγκαλισμῷ τὸν μικρόσωμον διπλωμάτην, ἀπεινόμενος δὲ πρὸς τοὺς κύκλω παρισταμένους:

— Δὲν δύνασθε, κύριοι, νὰ φαντασθῆτε, λέγει μεγαλοφώνως, πόσον μισῶ τὸν κύριον τοῦτον.

— Μεγαλειότατε, ἀπαντᾷ ἀμέσως ὁ Ραγκαβῆς ὑποκλινόμενος ὑπὸ τὸν περιβάλλοντα αὐτὸν βραχίονα, εἶνε ἡ μόνη περίστασις τοῦ βίου μου, καθ' ἣν τὰ αἰσθημάτά μας δὲν συναντῶνται.

Μόνον χειροκροτήματα δὲν ἀπέσπασεν ἡ ἐπιτυχία τῆς ἀπαντήσεως, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἐπιχειρήσας νὰ περιαγάγῃ εἰς δύσκολον θέσιν τὴν πεφημισμένην ἐτοιμότητα τοῦ πρέσβειός μας, γελῶν ὠμολόγησεν, ὅτι καταθέτει τὰ ὄπλα.

Ἄλλὰ τῶν ἐν Γερμανίᾳ κυκλοφορουσῶν εὐφυῶν τοῦ Ἑλληνος διπλωμάτου οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς. Μίαν μόνον ὀφείλω ν' ἀναφέρω, γνωστὴν ἴσως, διότι, ἂν δὲν ἀπατώμαι, ἀπθηναντίστη εἰς ὅλας τὰς γλώσσας, ἀλλ' ἔχουσαν πάντοτε ἐνδιαφέρον, ὡς σχετιζομένην πρὸς τοὺς μυχιαιτάτους ἐθνικοὺς ἡμῶν πόθους.

Ὁ Βίσμαρκ παρέθετεν ἐν τῷ μεγάρῳ του τὸ συνήθες ἐνικύσιον δεῖπνον τοῖς ἀντιπροσώποις τῶν ξένων δυνάμεων καὶ ἀδυναμιῶν. Ἦτο καθ' ἣν ἐποχὴν εἶχον ἤδη προσκληθῆ αἱ δυνάμεις εἰς συνέδριον ἐν Βερολίνῃ, θέμα δὲ παντὸς κύκλου ἦτον αἱ ἀξιώσεις τῶν διαφόρων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἄλλ' εἰς τὸ ἱστορικὸν τοῦτο παρὰ τῷ πρίγκιπι ἀρχικαγγελαρίῳ δεῖπνον ἀπαγορεύονται αἱ πολιτικαὶ συνδιαλέξεις. Ἡ ἐπακολουθοῦσα συνδιαλεκτικὴ ἐσπερὶς οὐδὲ ὑπὸ ἔγγους πολιτικῶν διαταράσσεται. Ἀντικείμενον ὀμιλίας εἶνε, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, διασκεδαστικὰ ἢ περιεργα ἐπεισόδια τοῦ σταδίου ἐκάστου τῶν προσκεκλημένων, ἀλλ' οὐδέποτε πολιτικὰ καὶ δὴ ἐκ τῶν τῆς ἡμέρας. Καὶ ὅμως τὸ πνεῦμα τοῦ Ραγκαβῆ δὲν ἠδύνατο νὰ δαμασθῆ ὑπὸ τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ οἰκοδεσπότου. Ἡ εὐκαιρία δὲ δὲν ἔλειψεν. Ἐπὶ τῆς τραπέζης παρετέθη καὶ τὸ γνωστὸν ἔδρασμα, ὅπερ γαλλιστὶ macédoine ἦτοι μακεδονία καλεῖται. Ἀποτενομένη δὲ πρὸς τὸν πρέσβην ἡμῶν ἡ πριγκίπισσα Βίσμαρκ ὄλως ἀθῶως καὶ ἀπὸ καθήκοντος φιλοξένου οἰκοδεσποίνης:

— Δὲν παίρνετε, κύριε πρέσβυ, καὶ ὀλίγην μα-

κεδονίαν; ἐρωτᾷ φιλοφρόνως κατὰ τινὰ στιγμὴν σιγῆς μεταξὺ τῶν συνδαιτυμόνων.

— Ὀλίγην μόνον, ὑψηλοτάτη; Ὀλην! ὀλοκληρον! ἀπαντᾷ μεγαλοφώνως ὁ Ραγκαβῆς.

Τοῦ γενικοῦ γέλωτος τὸ σήθημα ἔδωκε πρῶτος ὁ οἰκοδεσπότης, ὅστις ἀπαρέτκεται μὲν καὶ ἀποφεύγει τὰς πολιτικὰς συνδιαλέξεις — τούλαχιστον κατὰ ταύτην τὴν ἐτησίως διδομένην παρ' αὐτοῦ διπλωματικὴν συναναστροφήν — ἐκτιμᾷ ὅμως παντοῦ καὶ πάντοτε ἐξόχως τὸ πνεῦμα.

Τοιοῦτος εἶνε ἐν ἀσθενεῖ σκιαγραφία ὁ Ραγκαβῆς ἐν τῷ δημοσίῳ καὶ τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ. Ἄλλ' ὡς λόγιος; Οὐδὲ λέξιν θὰ εἴπω περὶ τούτου. Δωδεκάς τόμων τῶν ἀπάντων του εἶδε μέχρι τοῦδε τὸ φῶς περιέχουσα λυρικά καὶ ἐπικά ποιήματα, δραματικὰ ἔργα καὶ διηγήματα, μεταφράσεις καὶ μελέτας. Βίος φιλολογικὸς ὑπὲρ τὸ ἡμισυ αἰῶνος ἤδη, ἐξόχως παραγωγικὸς ὑπάρξας καὶ ὑπάρχων, οὐδὲ εἰς ἓνα τόμον εἶνε δυνατὸν νὰ σκιαγραφηθῆ. Βεβαίως δὲ τὰ ὑπὲρ πᾶσαν προσδοκίαν ὑπερπηθῆντα ὄρια τῆς παρουσίας σκιαγραφίας οὐδὲ τὴν ἀπαριθμῆσιν τῶν καθηρῶς φιλολογικῶν ἔργων τοῦ σεβαστοῦ καὶ σοφοῦ συνεργάτου τῆς Ἑστίας ἐπιτρέπουσιν. Ἀλλοίμονον δὲ ἂν τις ἐπεχειρεῖ νὰ προσθήσῃ εἰς ταῦτα καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ φιλοπονηθέντα διδακτικὰ συγγράμματα. Μία μόνη παρατήρησις πρέπει νὰ γείνη ἐνταῦθα καὶ περὶ τοῦ λογίου: "Ὅτι οὐδέποτε παρέλειψε, δοθείσης εὐκαιρίας, νὰ ἐπιθέσῃ καὶ ἐπὶ τῆς φιλολογικῆς του παραγωγῆς τὴν σφραγίδα τῆς εὐφυολογίας του, εἴτε στιχουργῶν, εἴτε συγγραφέων. Δὲν θὰ φέρω παράδειγμα οὔτε τοὺς προλόγους του, οὔτε τὰς κριτικὰς του, οὔτε τοὺς διαλόγους τῶν διηγημάτων του, οὔτε τὸν Ἀγροικογιάννην του ἢ τὸν Γάμορον τοῦ Κουτρούλη, τὰς δύο εὐφροστάτας κωμῳδίας του. Ἄλλὰ τίς προσφέρων τὴν φωτογραφίαν του ὠραία κόρη ἢ δεσποῖνη δὲν ἐπεθύμησε νὰ εἶχε πρῶτος αὐτὸς συλλάβῃ ἕνα γράψῃ, ἢ, καὶ ἄνευ τοῦ δικαίωματος τούτου τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας, δὲν ἀντέγραψεν ἐπ' αὐτῆς τοὺς ἀκολουθοῦς ὑπὸ τοῦ Ραγκαβῆ ἐπιφωτογραφίας του δωρηθείσης ὠραία κυρία γραφέντας στίχους; Κρίνατε:

Εἶν' ἡ εἰκὼν ὁμοία μου, ἂν νὰ πιστεύσω πρέπη.

Ὅμοία μου; Τί ὠφελεῖ;

Ὅταν τὴν στέλω πρὸς ὑμᾶς, τὴν ἤθελον νὰ ὀμιλῇ, πρὸ πάντων δὲ νὰ βλέπῃ.

"Ὅστις τῶν ἀναγνωστῶν τῆς Ἑστίας δὲν ἐβαυκαλήθη ὑπὸ τῆς μουσικῆς ἀρμονίας τῶν στίχων τοῦ Πλοῦ τοῦ Διορῆσου ἢ τῆς τρυφερᾶς χάριτος τῶν τοῦ Ἀρθοπόλου καὶ τοῦ Τρύγον, ὅστις δὲν ἀνέγνωσε τὸν αὐθέρτην τοῦ Μωρέως καὶ δὲν ἐνετρυφήσε, εἰς τὰς σκηνὰς τῶν Τριάκοντα τυράννων, αὐτὸς εἶνε ἀδύνατον νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι οὔτε τοῦ τυχόντος ἔργου εἶνε, οὔτε αὐτοσχεδιάζεται εἰς μίαν στιγμὴν ἢ κριτικὴ ἀνάλυσις τῶν ἔργων τοῦ Ραγκαβῆ ἢ ἡ μελέτη

περὶ τῆς φιλολογικῆς αὐτοῦ δραστηριότητος. Ἄλλ' ὁ γνωρίζων τὰ ἔργα του, ὁ ἀνεγκύριος ποτε ἔστω καὶ μέρος αὐτῶν, ὁ παρακολουθήσας αὐτὸν νῦν μὲν σταδιοδρομοῦντα ἐν τῷ ἀγῶνι τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ποιήσεως, εἶτα δὲ ἀγωνοδίκην ἐν αὐτῷ, ἐκεῖνος θέλει δικαιολογήσει καὶ τὴν δειλίαν καὶ τὴν ὀπισθοχώρησιν πρὸ τοιαύτης ἐπιχειρήσεως. Ἄλλὰ καὶ οὗτος καὶ ἐκεῖνος, ἀναγινώσκοντες τὰς γραμμὰς ταύτας θὰ στρέψωσι καὶ πάλιν τὴν πρώτην σελίδα ἐν ἀτενίσωσι προσεκτικώτερον τοὺς ζωηροὺς χαρακτῆρας τῆς ἐκφραστικωτάτης μορφῆς ἐνός τῶν ἰδρυτῶν τῆς νεωτέρας ἡμῶν φιλολογίας. Ἡ ἐν τῇ πρώτῃ σελίδι εἰκῶν, ἄρτι ἐν Βερολίῳ φιλοτεχνηθεῖσα, ἀναπαριστᾷ πιστῶς τοὺς χαρακτῆρας τοῦ πρεσβυτοῦ πρεσβευτοῦ, ὅστις ἀπεχαιρέτισεν ἤδη πρὸ πολλοῦ τὴν ἐβδόμην τοῦ βίου του δεκαετηρίδα. Ἴσως διὰ τοὺς μὴ ἰδόντας ποτὲ τὸν Ραγκαβῆν εἶνε μόνον ἀνάγκη νὰ σημειώσωμεν, ὅτι εἶνε μικροῦ ἀναστήματος, ὡς ζῶσα ἀλήθεια τῆς παροιμίας τῶν ἀγγλαμερικανῶν:

The most precious things are done up in the smallest bundles. *)

P.

ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΑΙ ΕΝ Τῇ ΔΥΣΣΕΙ ΚΑΙ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΑΚΤΙΚΗΣ

Συνέχεια· ἴδε σελ. 499.

ΙΖ'

Οἱ ἐν Ναυπλίῳ ὡς ἄνω στρατολογηθέντες Στρατιῶται εἶνε οἱ πρῶτοι ἐν τῇ ξένῃ ὑπηρετήσαντες. Ἄν δ' ὁ πρῶτιστος ὅρος τῆς μισθοφορᾶς εἶνε αὐτὸς ὁ διακρίνων τὴν λέξιν μισθός, δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τοιοῦτοι οἱ Ναυπλιεῖς Στρατιῶται, ἀφοῦ ῥητῶς ἀπορρίπτουσι τὸν ὑπὸ τοῦ Ἐνετοῦ προνοητοῦ προσφερόμενον αὐτοῖς τακτικὸν μισθὸν (tutti me ha risposo non voler danaro alcuno).

Τῇ 26 Μαΐου 1482, Κυριακῇ τοῦ Πάσχα, οἱ προειρημένοι Στρατιῶται εἰς 300 συμποσούμενοι, διότι εἰς τοὺς καταγραφέντας προσετέθησαν καὶ ἑκατὸν ἰθελονταί, ἐξῆλθον τῆς πόλεως, παρακολουθούμενοι ὑπὸ μεγάλης πομπῆς καὶ αὐτοῦ τοῦ προνοητοῦ μέχρι τοῦ Καστελλάτσου, τελευταίου ὀρίου τῶν ἐν Ἀργολίδι ἐνετικῶν κτήσεων· ἐνταῦθα ἀπεχαιρέτησαν τοὺς οἰκείους, καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ τῶν εὐχῶν ἀπάντων (suppli-

cando lo eterno Iddio li concedi felice vittoria) διέσχισαν ἀνενόχλητοι τὴν Τουρκικὴν χώραν, καὶ κατηθύνθησαν ἀντικρῶ τῆς Ναυπάκτου, ὅπου ὁ Ἐνετὸς ναύαρχος παραλαβὼν μετήγαγεν εἰς Ἰταλίαν.

Ἀρχηγὸς τῶν Ναυπλιέων Στρατιωτῶν ὠνόμασθη ὑπὸ τῆς Γερουσίας ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος, ὀνομαστὸς υἱὸς περιώνυμου Στρατιώτου· ὁ πατὴρ τοῦτου Ἀνδρόνικος ἀριστεύσας ἐν τῷ Ἐξαμιλίῳ (1469) ἔλκεν εἰς τιμάριον τὸ Καστρί τῶν Κχυμιτῶν, ὅπερ ὕστερον περιῆλθεν εἰς Θεόδωρον Παλαιολόγον προσγενῆ του. Ὁ Ἰωάννης λαβὼν τὴν Λῆμνον εἰς τιμάριον παρὰ τοῦ ἐξαδέλφου του δεσπότη τῆς Πελοποννήσου παρέδωκεν ὕστερον τὴν νῆσον εἰς τὸν Ἐνετὸν ναύαρχον Ἀλούσιον Λορεθάνον, καὶ ἦλθεν εἰς Πελοπόννησον ἐν ἄγωνιστῇ κατὰ τῶν Τούρκων· συνομολογηθείσης τῆς πρὸς Μωάμεθ Β' εἰρήνης (1480) ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐξαδέλφου του Στεφάνου βοεβόδα τῆς Βλαχίας ἦλθεν εἰς Ἐνετίαν ἵνα ὑπηρετήσῃ ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ ἀγίου Μάρκου *).

Ἐνῶ οἱ ὑπὸ τὸν Παλαιολόγον τοῦτον Ναυπλιεῖς ἐμάχοντο ἐν Φερράρα, ἕτεροι ἐξακόσιοι Στρατιῶται, στρατολογηθέντες ἐξ ἄλλων μερῶν, κατέπλευσαν μετὰ τοῦ ναύαρχου Βικτωρος Σορράνζου εἰς Ἀπουλίαν καὶ Καλαβρίαν, χώρας ἀνηκούσας εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Νεαπόλεως, σύμμαχον τῶν Φερραρίων καὶ ἐχθρὸν τῆς Ἐνετίας. Ὁ Μαλιπιέρος ἀπλῶς σημειοῖ ὅτι διέπρεψαν καὶ ἐτιμήθησαν, ἀλλ' ἢ πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς ἀπέθειά των παρέσχε πράγματα τῇ Δημοκρατίᾳ *). ὁ ἱστορικὸς ὅμως τοῦ Φερραρικοῦ πολέμου Σανούτος γράφει ὅτι οἱ ἐν Ἀπουλίᾳ Στρατιῶται τοσοῦτον τρόπον ἐνέπνευσαν εἰς τοὺς Νεαπολιτανούς, ὥστε οἱ φρουροῦντες ἀπόρθητα φρούρια, ὡς τὰ τοῦ Ziniul, παρέδιδον ταῦτα εἰς τοὺς Ἐνετοὺς, ἵνα μὴ ἀντιμετωπίσωσι τοὺς Ἕλληνας πολεμιστὰς (temendo la crudeltà degli Stradiotti *). Διὰ τῶν Στρατιωτῶν τούτων οἱ Ἐνετοὶ ἐκυρίευσαν δεκαεπτὰ φρούρια τῆς Ἀπουλίας, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ἐπλούτησαν λεηλατοῦντες τὰ πρὸ ποδῶν καὶ πωλοῦντες τοὺς αἰχμαλώτους. Ἡ φήμη τῆς ἐπιτυχίας καὶ ἰδίως τῶν λαφύρων τῶν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ ἀγωνιζομένων, ἐντέχνως καὶ ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον διασαλπίζομένη ὑπὸ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐνετικῶν ἀρχῶν, ἐκέντησε τὴν ὄρεξιν καὶ τῶν μᾶλλον ἀποτροπιαζομένων τὴν ξενιτειᾶν Στρατιωτῶν. Σύγχρονος ἐπι-

*) Βλέπε ἀναφορὰν Δημοτηρίου Παλαιολόγου ἐν Μνημείοις ἑλλ. ἱστορίας, Ε' 211.

*) Annali di Malipiero, σελ. 264. Ὁ Ἐνετὸς χρονογράφος κακίζει τοὺς Στρατιώτας ὡς σφάζοντας τοὺς αἰχμαλώτους, ἐνῶ τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐπεκράτει τότε καὶ παρὰ τοῖς Ἑλθετοῖς καὶ ἄλλοις χριστιανοῖς, ἀποκαλούμενον la mauvaise guerre (Hardy, σελ. 16, σημ.)

*) Sanuto Commentarii della guerra di Ferrara σελ. 54.

*) Τὰ μᾶλλον πολυτίμα πράγματα φυλάσσονται εἰς τὰς μικροτάτας θήκας.